

EDGE-EFFEKTUS ÉS KOMPARATÍV EXTRAPOZÍCIÓ*

KÁNTOR GERGELY

1. A probléma

Ebben a tanulmányban az attributív komparatív szerkezetekben tapasztalható – esetenként kötelező – extrapozíciós jelenségre adok a magyarázat szintjén adekvát generatív mondattani elemzést, ami fáziselméleti megoldások (l. Chomsky 2001, 2004, 2005) és egyes prozódiai transzfermechanizmusok (l. Göbbel megjelenés alatt; Kratzer – Selkirk 2007; Selkirk – Kratzer 2005) együttes alkalmazásával érhető el.

Korábbi kutatási eredmények alapján (Haider 2000, 2003) az alábbi mondatokat az *edge*-effektus¹ elnevezésű megszorítás szűri ki:

- (1) *A TU-144-es magasabban *mint a Concorde* repült.
- (2) *Láttam egy magasabb *mint János* férfit.
- (3) A TU-144-es magasabban repült, *mint a Concorde*.
- (4) Láttam egy magasabb férfit, *mint János*.

A dőlt betűs kifejezések mindkét mondatban a hasonlító szerkezet bővítményei, azonban a mondatok csak abban az esetben konvergálnak, ha ezek

---

* Szeretnék köszönetet mondani a kézirat névtelen lektorának, továbbá Kenesei Istvánnak, É. Kiss Katalinnak és Mark Newsonnak gondos megjegyzéseikért. A LingDok10 (Szeged, 2006. november 30.–december 1.), a CGG17 (Girona, 2007. június 13–15.) és a NPGCL2 (Newcastle upon Tyne, 2007. június 25.) konferenciákon elhangzott előadásaim hozzászólóit úgyszintén köszönet illeti, különösképpen Richard S. Kayne-t, Enoch A. Aboh-t, Norbert Corvert, Anders Holmerget és Yvonne S. H. Lint.

¹ Az *edge*-effektus megszorítás nem kizárólag az (1-2)-ben látható komparatív bővítményeket szűri ki, hanem más olyan konstituenseket is, melyek fejezdetű frázisokban a fejet módosító, a módosított fejet megelőző módosítók fejet követő bővítményei. Például:

(i) Péter egy büszke (*a fiára) ember.

Az [*a fiára*] a *büszke* bővítménye, és követi a fejet; a *büszke* melléknév pedig az *ember* fej előtti módosítója. Habár később még visszatérek erre a jelenségre is, ezen tanulmány terjedelme nem teszi lehetővé, hogy mindenre részletre kiterjedő magyarázatot tudjak nyújtani ezzel kapcsolatban, ezért most az *edge*-effektus komparatív extrapozícióval kapcsolatos oldalára fogok összpontosítani.

a kifejezések jobb szélre mozognak (l. 3-4). Egy ilyen típusú jobbra mozgatás mindenképpen súlyos problémákat vethet fel, ha a mondatokat mai generatív mondatnyi keretben próbáljuk meg elemezni, ami részben már a jobbra mozgatás szintaktikai motiválatlanságából is adódik.

Az extrapozíció mellett egy másik probléma is feltűnik: a fenti példák által bemutatott kötelező extrapozíció a fejező (*head-final*) kifejezésekkel működő nyelvek esetében nem jelentkezik:

- (5) *Er hat es [sehr viel sorgfältiger als jeder andere] analysiert.* (német)
 ő AUX azt sokkal inkább óvatosan mint bárki más elemezte
 Sokkal óvatosabban elemezte, mint bárki más.
- (6) *He has [(much more) carefully (*than anyone else)] analyzed it.* (angol)
 ő AUX sokkal inkább óvatosan mint bárki más elemezte azt
 Sokkal óvatosabban elemezte, mint bárki más.
- (7) *Er hat [viel weniger oft als ich (dachte)] das Stück geprobt.* (német)
 AUX sokkal kevésbé gyakran mint én gondoltam a darabot próbálta
 Sokkal ritkábban próbálta a darabot, mint azt gondoltam.
- (8) *He has [(much less) often (*than I (thought))] rehearsed it.* (angol)
 ő AUX azt sokkal kevésbé gyakran mint én gondoltam próbálta
 Sokkal ritkábban próbálta, mint azt gondoltam.

(Haider 2003, exx. 4a-d)

Amint azt a fenti példák is mutatják, a fejező VP/AP/AdvP-vel működő németben² az extrapozíció elmaradása nem okozza a mondat agrammatizálódását, ellentétben a kizárólag fejező angol kifejezésekkel. Erre a különbségre még szintén nem született magyarázat.

A két probléma megoldásához a következőkre fogok a cikkben kitérni: (i) összefoglalom a hasonlító szerkezetekről szóló azon elképzeléseket, melyek ismerete elengedhetetlen a problémák megoldásához; (ii) beszámolok az *edge*-effektus megszorítással kapcsolatos kutatásról (elsősorban Haider 2000, 2003 alapján), és rámutatok az elképzelés hiányosságaira; (iii) végül a fáziselmélet (Chomsky 2001, 2004, 2005) és a prozódiai transzfermechaniz-

² A német frázisok fejező-vejező megoszlására l. Haider (2002).

musok (Göbbel megjelenés alatt; Kratzer – Selkirk 2007; Selkirk – Kratzer 2005) segítségével magyarázatot adok a fenti problémákra.

2. A hasonlító szerkezetekről

Ebben a tanulmányban a hasonlító szerkezetekre főként Corver (1990, 1997a), Kenesei (1992), Kennedy (1997) és Lechner (1999) egyes szerkezeti megjelenítési és elemzési módszereit alkalmazom, kisebb módosításokkal.

Fontos megemlíteni, hogy a hasonlító szerkezet feje egy fokfej (*degree item*, Deg⁰; Abney 1987 alapján Corver 1990: 34; az *-er/-bb* komparatív morféma vehető fel itt), mely egyrészt projektál egy DegP funkcionális kifejezést, másrészt pedig meghatározza a DegP legfontosabb tulajdonságát, hogy vajon az komparatív [+COMP], vagy abszolút [-COMP]. A [$\pm$ COMP] jegy külső beolvasztást (*external merge*; l. Chomsky 2005: 7) eredményez, azaz mozgatást nem vált ki, továbbá AP vagy AdvP beolvasztásával lehet kielégíteni. Ennek megfelelően az AP/AdvP a DegP specifikáló pozíciójába kerül (Lechner 1999: 25).

Egy hasonlító szerkezet konvergálásához magán a szerkezeten belül két elem jelenléte szükséges (Izvorski 1995; Keenan 1987): a már említett AP/AdvP, mely a hasonlítás jelentéstani dimenzióját nyújtja (Kennedy 1997: 50ff.), míg a másik elem – a komparatív bővítmény – a hasonlítás standardértékét határozza meg (amihez hasonlítjuk a hasonlított elemet; von Stechow 1984, Kennedy 1997:56). A következő példa jól illusztrálja a fenti elképzelést:

(9) *János magasabb, mint Péter.*

A *magasabb* által meghatározott dimenzión belül *Péter* nyújtja a hasonlítás standardértékét, míg *János* (mint hasonlított elem) határozza meg a referenciaértéket (Kennedy 1997: 50ff.), azonban *János* mondatbanilag a hasonlító szerkezeten kívül helyezkedik el.³

A hasonlító szerkezet azonban nem kizárólag egy DegP-ből áll, mivel számos nyelv adott esetben úgynevezett körülírt hasonlító melléknévi alakot

---

³ Ennek az lehet az indoka, hogy a referenciaértéket képviselő hasonlított elem más mondatbeli funkcióval (pl. főmondati tematikus szereppel) is rendelkezhet, ellentétben a komparatív bővítménnyel. Például:

(i) A [Péternél magasabb] János ügyesebben cserélte ki a villanykörtét.

alkalmaz, azaz nem toldalékkal állítja elő a melléznevek/határozószók középfokú alakját:

- (10) *John is more elegant than Peter.* (angol)
 János van jobban elegáns mint Péter
 János elegánsabb, mint Péter.

- (11) *Juan es más elegante que Pedro.* (spanyol)
 János van jobban elegáns mint Péter
 János elegánsabb, mint Péter.

Úgyisint fontos észrevétel, hogy a *more/más* elemek felett még egy fokos kifejezés is megjelenhet (Bresnan 1973):

- (12) *John is much more elegant than Peter.* (angol)
 János van sokkal jobban elegáns mint Péter
 János sokkal elegánsabb, mint Péter.

- (13) *Juan es mucho más elegante que Pedro.* (spanyol)
 János van sokkal jobban elegáns mint Péter
 János sokkal elegánsabb, mint Péter.

Corver (1997a) az angol *more-* vagy spanyol *más-*típusú fokjelölő elemeket kvantor-jellegű fokjelölőknek, míg a *much/mucho/sokkal-*típusú elemeket determináns-jellegű fokjelölő elemeknek nevezte el; Corver (1997a: 120ff.) szerint a kvantor-jellegű fokjelölők külön funkcionális frázist projektálnak. Lechner (1999: 25) alapján az elképzelést a következő ágrajz illusztrálja:⁴

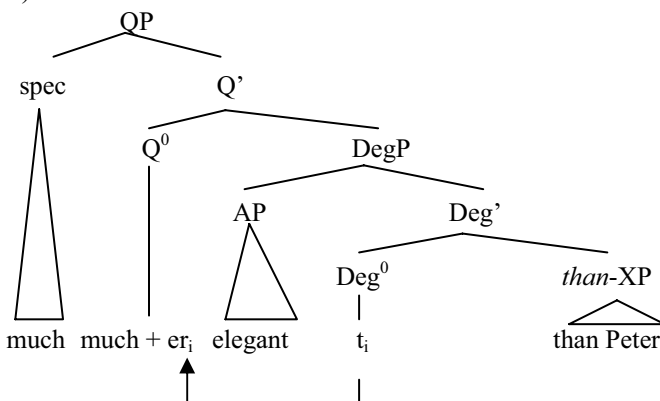
---

⁴ Az eredeti DegP-hipotézis szerint egy funkcionális réteg volt a szerkezetben, melyben egy Deg⁰ fej szelektált egy AP-t (Abney 1987; Corver 1990). Corver azon cikkében, melyben a determináns-jellegű és a kvantor-jellegű fokjelölő elemeket helyezi el a funkcionális kiterjesztésben, a DegP és az AP közé kerül egy QP-réteg (1997a), és a determináns-jellegű fokjelölők a DegP-ben, míg a kvantor-jellegű fokjelölők Q⁰-ban generálódtak. A két elképzelést a következő szerkezetek jelenítik meg:

(i)	[DegP Deg ⁰ [AP A ₀]]	(Abney 1987; Corver 1990)
(ii)	[DegP Deg ⁰ [QP Q ⁰ [AP A ₀]]]	(Corver 1997a)

Ezektől a szerkezeti reprezentációktól a (14)-es megoldás eltér, azonban az eltéréseket külön indokolni fogom.

(14)

Az ágrajzról leolvasható, hogy a kvantor-jellegű fokjelölő elem által projektált funkcionális kifejezés a DegP fölött helyezkedik el; ez az ágrajz az angolra és a magyarra maradéktalanul igaz, hiszen ezekben a nyelvekben fejkezdetű frázisokkal találkozhatunk; ezzel szemben a németben az AP-k és AdvP-k fejevgűek (Haider 2002: 77), azaz a *than-XP* és a Deg⁰ az ágrajzban látható megoldáshoz képest fordított sorrendben lennének, a Deg⁰ követné bővítményét.⁵ A fenti reprezentációval kapcsolatban azonban a következő kérdések merülhetnek fel:

- (i) miért van a *than-XP* a Deg⁰ bővítményi pozíciójában?
- (ii) miért van az AP/AdvP a specDegP-ben?
- (iii) miért generálódik a QP a DegP fölött?

Ad (i), a *than-XP* bővítményi pozícióban való elhelyezése mellett szolgáltat érvet az, hogy még az angolban is vannak olyan szerkezetek, melyekben a *than-XP* közvetlenül követi a fokfejet:

---

⁵ A németre vonatkozó komparatív bővítmény-fokfej sorrend a későbbiekben némiképpen Kayne (1994) szerinti módosításra szorul, hogy a fejkezdetű-fejvégű megkülönböztetésre a magyarázat szintjén adekvát elemzés születessen.

- (15) *More than ten people came.* (angol)
 több mint tíz személyek jött
 Több mint tízen eljöttek.
- (16) *More often [than not] I eat breakfast.* (angol)
 Q⁰ gyakran mint nem én eszem reggeli
 Gyakrabban reggelizem, mint nem. (Inkább szoktam reggelizni, mint nem).

Úgyszintén fontos megemlíteni, hogy a hasonlítás standardértékét kifejező elem jelenléte kötelező, így a *than*-XP argumentumjellegű szerepet tölt be, ami sokkal inkább összeegyeztethető egy bővítményi pozícióval, mint egy opcionális adjungált pozícióval. Az argumentumszereppel kapcsolatban fontos kitérni arra tényre, hogy egyes nyelvek (pl. a magyar és az orosz) a komparatív bővítményt DP-formában is megjeleníthetik:

- (17) *Szása szilnyéje, [CP csjem Pjotr].* (orosz)
 Sanyi erősebb, [CP mint Péter]. (magyar)
- (18) *Szása szilnyéje [DP Petrá].* (orosz)
- (19) *Sanyi erősebb Péter-GEN.* (magyar)
- (20) *Sanyi erősebb [DP Péternél].* (magyar)

A komparatív bővítmény DP-változatában a standardérték kifejezését morfológiailag valamilyen esetrag jelöli: a magyarban adessivus, míg az oroszban genitivus. Azonban mind az adessivus, mind a genitivus inherens esetek, amelyek kiosztásához nem strukturális esetadó szükséges, hanem elengedhetetlen, hogy az esetadással párhuzamosan theta-szerepet is kapjanak a DP-k.⁶ Az inherens esetadás tehát bizonyítékkul szolgálhat arra, hogy a standardértéket kifejező elemek a hasonlító szerkezetben argumentumok.

Ad (ii), a (14)-es reprezentáció igen egyértelműen mutatja be, hogy a középfokú melléknevek előállításának milyen mondattani vonatkozásai vannak: amennyiben az egyszerű alakzat jelenik meg (*easy* + *-er*, *egyszerű* + *-bb*), az AP-t közvetlenül követi a komparatív morféma; ha a körülírt (*periphrastic*) alakzat tűnik fel (pl. *more interesting*), a funkcionális *much* kvantor-jellegű fokjelölő a Q⁰-ban, míg a komparatív *-er* morféma a Deg⁰-ben generálódik, az utóbbi pedig fejmozgatással Q⁰-ba mozog és adjungálódik (i.e., morfológiailag fúzionál) a *much*-hoz. Az AP az eredeti

⁶ É. Kiss Katalin (p.c.) szerint ez a theta-szerep a *standard(érték)*, melyet az fokfej mint predikátum oszt ki.

helyén marad. További előny, hogy a korábban problémás *enough*-inverzió ebben a szerkezeti keretben úgy elemezhető, hogy az *enough* egy általános fokjelölő, amely a Deg⁰-ben generálódik, és így mozgatus nélkül is mindig követi a AP-t:

- (21) *I like big enough cars.* (angol)
 én szeret nagy elég autók
 Szeretem az elég nagy autókat.

Az utolsó részlet, mely az extrapozíció elemzése szempontjából igen fontos, a komparatív bővítmény kategória szerinti osztályozása. Egyes nyelvek kizárólag tagmondatos komparatív bővítményeket ismernek, azaz a *mint* mondatbevezetőként értelmezendő (*complementizer*, C⁰; Kenesei 1992: 42ff.), és amennyiben az adott komparatív bővítményben minimális számú mondatnani elem látható, az a komparatív törlés eredménye (*comparative ellipsis* és *comparative deletion*; l. Bresnan 1973, 1975, 1977: 163; Pinkham 1982: 99ff.):

- (22) *Ez az uborka sokkal zöldebb, mint amennyire a tegnapi uborka volt zöld.*

Szintén érdekes bizonyítékát adja a *than*-CP tagmondatos jellegének az alábbi mondat, mely számos amerikai angol dialektusban teljesen jelöletlen:⁷

- (23) *John is taller than what Mary is.* (angol)
 János van magasabb mint amennyire Mari van
 János magasabb, mint Mari.

(Chomsky 1977: 87, 51a példa)

⁷ A standard angolban a *what* nélkül volna jelöletlen a példa. A *wh*-kifejezés itt a komparatív operátor szerepét tölti be (Chomsky 1977; Kennedy és Merchant 1997). A komparatív operátor (pl. *amennyire*) funkciója az, hogy meghatározza a standardérték dimenziós skálára vetített mértékét. A hasonlító fokos kifejezésben a hasonlításban részt vevő két érték közötti különbség mértékét, az alapfokú fokos kifejezésben pedig az AP/AdvP dimenziós predikátumhoz kapcsolódó mértéket determináns-jellegű fokos kifejezések (pl. *sokkal* vagy *nagyon*) jelenítik vagy változtatják meg. Mivel a komparatív operátor egyrészt a standardértéket kifejező tagmondatban pontosan a standardértéket jeleníti meg, és mivel kiegészítő eloszlásban áll minden más determináns-jellegű fokjelölővel (fok-mértékhatározóval), a komparatív operátor is specQP-ben generálódik, és onnan mozog ki a bal perifériára. Egy fokos kifejezésben egy specQP van, ezért a következő mondat helytelen, habár a *than*-XP itt is tagmondatos:

(i) *Több fiú jelent meg, mint amennyi tíz.

A komparatív bővítménynek – a fent említettekkel összhangban – két típusa van: CP és DP; ez az osztályozás döntő szerepet fog játszani az extra-pozíció magyarázatánál.

3. Az *edge*-effektus korábbi elemzése

Haider (2000: 4, 2003) alapján az *edge*-effektusért mint jelenségért a következő megszorítás felelős:⁸

- (24) **Haider *edge*-effektus megszorítása:** egy fejkezdetű kifejezésben, a fejet megelőző adjungált módosító szerkezetben belül a módosító fej bal oldalán megjelenhet mondattani objektum, a fejtől jobbra viszont nem.⁹

Az (6)-os és (8)-as angol példák ennek a megszorításnak a működését is illusztrálhatják: a kapcsos zárójeles AdvP-k mind adjungált pozícióban vannak, az általuk módosított fejet, tehát az ígét megelőzik, mely egy fejkezdetű frázist (VP-t) projektál; a komparatív bővítmények mindkét esetben követik a módosító fejet (a Deg⁰-t), ami agrammatikus. A mondatok csak akkor lehetnek jólformáltak, ha a komparatív bővítmények a mondat jobb szélére mozognak (extraponálnak). Azonban van Haider megoldásában három probléma.

Ad (i), egy szintaktikai megszorítás eredménye extrapozíció (mozgatás jobbra; Bresnan 1973; Kennedy – Merchant 1997), azonban a Minimalista Program (Chomsky 1993, 1995, 2001, 2004, 2005) kizár minden mozgatót jobbra, mivel az jegyekkel nem motiválható. Ha esetleg mégis létezik extrapozíció, annak a PF-komponensben kellene megtörténnie (Koster 1978;

---

⁸ Haider eredetileg azért találta ki az *edge*-effektus megszorítást, hogy egy újabb érvet szolgáltatson azon feltevés támogatására, mely szerint az AdvP-k nem funkcionális specifikáló pozíciókban generálódnak (ahogy azt Cinque 1999, 2004; Laenzlinger 1993, 2000 vagy Alexiadou 1994, 1997 állítja), hanem szabadon adjungálódnak a módosított kifejezéshez (mint Costa 2000; Ernst 2002 vagy Svenonius 2002 esetében); ennek megfelelően az a feltevése, amely a megszorítás szabályából is kiolvasható, hogy *edge*-effektus kizárólag adjungált pozíciókban fedezhető fel (Haider 2000, 2003).

⁹ Hasonló eredményre jutott Williams (1981) is, aki korábban a rossz mondatokat az ún. *Head Final Filter*rel próbálta meg kiszűrni; ez a szűrő a felszíni mondattani szerkezeten működött, és a prenominalis módosítók esetében kizárta, hogy azok bármely más összetevőben végződjenek, mint a saját fejük.

Rochemont 1982; Chomsky 2001; Zwart 1990: 2), amely a derivációs lépések sorrendje miatt már képtelen kielégíteni bármilyen szintaktikai megszorítást.

Ad (ii), Haider megszorítása tisztán deskriptív, különösen mivel a fejegű-fejkezetű különbségre nem nyújt magyarázatot.

Ad (iii), Haider elemzése kétségek között hagyja az olvasót abból a szempontból, hogy hogyan magyarázható bizonyos specifikálókból lévő XP-k *edge*-effektusra való érzékenysége. Például bizonyos kvantoros kifejezések (pl. *few, little, several, many* az angolban) specifikáló pozícióban generálódnak,¹⁰ mégis érzékenyek az *edge*-effektusra (l. 25), és ez ugyanígy elmondható a hasonlítás dimenziójáért felelős AP/AdvP-ről is, mely a (14)-es ágrajz alapján specifikálóban generálódik (l. 26).¹¹

- (25) [_{NP}[_{specNP} *fewer (*than last year)*] *people*] *came to the party* (angol)
kevesebb mint múlt év emberek jött -rA a parti
Kevesebben jöttek el, mint tavaly.

- (26) *Paul is a [more proud (*of his wife) man than Joseph.* (angol)
Pál van egy jobban büszke Prep övé feleség ember mint József
Pál egy (a feleségére) büszkébb ember, mint József.

Habár ez a tanulmány a komparatív extrapozícióra összpontosít, és nem célja kezelni az *edge*-effektus azon eseteit, amikor nem fázisméretű elem áll a módosító fej és a módosított fejezetű frázis között, hanem kisebb összetevő, pontosan ezek miatt a példák miatt (l. 26) az *edge*-effektust mint szűrőt érdemes fenntartani (amíg jobb megoldás nem születik), miután a fent említett hiányosságokat sikerült kiküszöbölni, melyekre a fáziselméleti kitérő után még vissza fogok térni.

---

¹⁰ Abney (1987:184ff.) szerint ezek a kvantoros kifejezések specNP-ben generálódnak. Zamparelli (2000) későbbi elemzése szerint több funkcionális projekció található a DP-ben, azonban ezek kvantoros kifejezések szerinte is specifikáló pozícióban helyezkednek el.

¹¹ Ez hasonlít É. Kiss *Head Finality Constraint*-jére; az *edge*-effektus specFocP-ben is felfedezhető (2003:88-89):

(i) *Számomra [a találkozás Péterrel] volt a legemlékezetesebb.

(ii) Számomra [a Péterrel való találkozás] volt a legemlékezetesebb.

4. Fázisok, ciklikus prozódiai transzfermechanizmusok

Az előző részben bemutatott három hiba elkerüléséhez, illetve a bevezetésben kitűzött célok eléréséhez fáziselméleti megoldásokat és prozódiai transzfermechanizmusokat fogok alkalmazni. Ebben a részben ezeket a jelenségeket mutatom be közelebbről. A fázis a következőképpen határozható meg:

- (27) **Fázisok:** derivált szintaktikai objektumok, melyek a szintaxis interfészeihez továbbítódnak; ezen továbbítások ciklikus/kompozíciós leképezések a fonetikai és szemantikai interfészek számára (Chomsky 2005: 9).

A fázis jelentősége abban nyilvánul meg, hogy amint egy bizonyos szintaktikai fázis alulról fölfelé felépült, a kész fázist a mondattani deriváció elküldi az interfészek számára; ezentúl azonban kizárólag a fázis feje és specifikálja lesz alkalmas további szintaktikai operációkra, a fázis további részei „megfagynak”, átlátszatlan (*opaque*) összetevőkké válnak (*Phase Impenetrability Condition*; Nissenbaum 2000; Chomsky 2001: 14, 2004; Svenonius 2004).

A következő kérdés az, hogy mely mondattani elemek, XP-k tekinthetők fázisnak. Chomsky szerint három frázis tekinthető fázisnak: CP, v*P és DP (2005: 10). CP alatt a Rizzi (1997) szerinti bal periféria legfelső maximális projekciójáról van szó (Chomsky 2005: 10). A v* egy olyan funkcionális fej, melyhez teljes argumentumszerkezet kapcsolódik (*ibid*). A DP pedig fázisnak tekinthető a CP-hez való hasonlatossága miatt (*ibid*), ami már korábban is megjelent az irodalomban (l. Chomsky 1970; Abney 1987; további bizonyítékot szolgáltatnak a DP fázisként való viselkedésére a következő szerzők is: Vangsnes 1999; Zamparelli 2000; illetve főleg Svenonius 2004 és Hiraiwa 2005).

A fázis meghatározásából kitűnik, hogy a transzfer (*Spell-Out*; az interfészeknek való elküldés) ciklikusan történik, azaz amint elkészül egy fázis, azt megkapják az interfészek. Például amint a PF megkapja a transzferált fázist, linearizálja azt, és elvégzi azokat a műveleteket, melyek az interfészhez kapcsolódnak, és amelyek végrehajtásához a mondattani szerkezet láthatósága előfeltétel (például prozódiai műveletek, hangsúlykiosztás; l. Selkirk 1984; Chen 1990). Alulról felfelé építkezve, minden egyes fázis transzferét egy újabb követi, és ez a jelenség a PF-beli linearizáció szempontjából úgy nyilvánul meg, hogy az újonnan linearizált fázis a korábban transz-

feráltak elé kerül, és azokat megelőzi; ennek megfelelően minél korábban transzferálódik egy fázis, annál későbbi szórendi helyet kap.

A szintaktikai fázisok transzfere és a prozódiai szerkezet (illetve a hangsúlykiosztásban fontos szerephez jutó fonológiai frázis¹²) előállítása közötti szoros összefüggésről Kratzer és Selkirk (2007) a következőt állapítják meg:

- (28) **Prozódiai transzfer:** egy fázis tartománya (*domainje*) megegyezik a frázishangsúly prozódiai tartományával (Kratzer – Selkirk 2007: 11).

Másként megközelítve, az egy fázisként kiejtett elemek egyetlen olyan fonológiai frázist alkotnak, melyben a frázishangsúly kiosztása történik. Ez támasztja alá azt, hogy a fázisok a transzfer és a linearizáció, illetve a későbbiekben a hangsúlykiosztásnál jelentős fonológiai frázisok alapegységei.¹³

---

¹² A szupraszillabikus prozódiai szerkezetben – a szintaktikai szerkezet leképezéseként – három, nagyságrendileg növekvő szint létezik: a prozódiai szó, a fonológiai frázis, és az intonációs frázis (Selkirk 1984:26ff.). Ebben a tanulmányban a frázishangsúly tartománya alatt alapvetően a fonológiai frázist kell érteni, melynek további belső szintekre való bontásával kaphatók *nagyobb prozódiai frázisok* (*major prosodic phrases*; Kratzer – Selkirk 2007: 12; Kahnemuyipour 2004), vagy más néven *nagyobb fonológiai frázisok* (*major phonological phrases*; Göbbel megjelenés alatt). A jelen kutatás számára azonban a fonológiai frázis további szintekre bontása irreleváns.

¹³ Ennél még pontosabb képet kapunk a fázist alkotó szintaktikai elemek és a fonológiai frázisok közötti összefüggésről, ha megvizsgáljuk Kahnemuyipour Legmagasabb Frázis Megkötését:

(i) **A prozódiai transzfer Legmagasabb Frázis Megkötése:** egy fázis transzfertartományán belül a legmagasabb frázis megegyezik a fonológiai reprezentációban egy nagyobb prozódiai frázissal. (Kratzer – Selkirk 2007: 12; Kahnemuyipour 2004)

Ennek megfelelően arra a következtetésre lehet jutni, hogy a ciklikus transzfermechanizmus már előre meghatározza a mondat prozódiai szerkezetét (Göbbel megjelenés alatt: 9). Gyakorlatilag a fenti szabályokat egészíti Göbbel azon megkötése is, amely a fonológiai frázisszerkezet szintaktikai fázisok általi meghatározottságát biztosítja:

(ii) **Output-Output Hűség Megszorítás:** minden nagyobb fonológiai frázis, mely ciklikus transzfer útján jött létre, megegyezik a fonológiai szerkezet egy fonológiai frázisával. (Göbbel megjelenés alatt: 9)

Habár hasonlít a (28)-as és (29)-es szabályokhoz, az Output-Output Hűség Megszorítás konzerválja a fonológiai szerkezet fázisok általi meghatározottságát a transzferponttól (*Spell-Outtól*) kezdve egészen a prozódiai és fonológiai operációk lezárultáig.

Érdekesnek tűnhet, hogy a fáziselméleti munkák (Chomsky 2001, 2004, 2005; Svenonius 2004, etc.) olyan CP-ket tekintenek fázisnak, amelyek fölött már nem generálódik semmi, tehát ezek az egyes mondatok legfelső maximális projekciói, illetve olyan CP-ket, v*P-ket, DP-ket, amelyek bővítémenyek. Így például egy specvP-ben generálódó alanyi DP eredeti pozíciójában még fázis, azonban miután specTP-be mozog, már nem tekintendő fázisnak. Felmerülhet a kérdés, hogy ennek mi lehet az oka, azaz mi adja a fáziskompatibilis maximális projekciók (azaz a CP, v*P és esetlegesen DP) tényleges fázisjellegét. Ehhez azt kell megvizsgálni, hogy milyen struktúraalkotási mechanizmus építette vagy illesztette be az adott frázist a szerkezetbe, ugyanis a beolvasztásnak két lehetséges típusa van: *set merge* és *pair merge*. A két eljárás közötti különbséget az alábbi definíciókból lehet leszűrni:

- (29) a. A **set merge** operáció olyan szintaktikai objektumokat épít, melyben az alkotóelemek egyike a szintaktikai objektum fejének számít, a másik alkotóelem pedig a fej argumentuma.
- b. A **pair merge** operáció két alkotóelemet helyez egymás mellé meghatározott sorrendben, ahol az adjunktum nincs behatással azon összetevő fejének argumentumszerreprekiosztására, amelyhez adjungálódik, és e konstituens jellemzőit sem változtatja meg.

(Matos 2007: 4; vö. Chomsky 2001, 2004)

A *set merge* és a *pair merge* definíciójából egyértelműen kitűnik, hogy amíg a specifikáló-fej-bővítvény összetevők szerkezeti beépítését *set merge* állítja elő, addig az adjunktumok beillesztéséért *pair merge* felelős. Ez a különbség azért kiemelkedően fontos, mert Chomsky (2005: 13) szerint ez teszi lehetővé, hogy az adjungált elemek abban a pillanatban foglalják el mondattani pozíciójukat a szerkezetben, amikor az adott pozíció fölötti közvetlen fázisszintű összetevő éppen elkészült és prozódiai transzferre vár. Ez az oka annak, hogy az adjungált elemek külön transzferére már nem marad idő, és azon a helyen kerülnek kiejtésre, ahol beléptek a mondattani szerkezetbe; ennek megfelelően a transzfermechanizmusok szempontjából az adjunktumok nem minősülnek fázisnak. Ezt az elképzelést támasztja alá az alábbi példa is:

- (30) *I gave the girl* [_{CP} *who knows Peter*] *my key to the door.* (angol)
 én ad-MÚLT a lány aki ismer-3/SG Péter enyém kulcs PREP az ajtó
 Odaadtam az ajtókulcsomat annak a lánynak, aki ismeri Pétert.

A fenti példában látható, hogy a módosító adjungált CP a beillesztési helyén kerül tényleges kiejtésre, és nem minősül külön fázisnak.

5. CP-extrapozíció a fejkezdetű frázisok esetében

A fejkezdetű frázisok esetében történő CP-extrapozíció magyarázatához javaslom, hogy vessünk egy pillantást a következő mondatra:

- (31) *I met* [_{DP} *a* [_{NP} [_{DegP} *taller* [_{CP} *than John*]] [_{NP} *person*]]. (angol)
 Én találkozok-MÚLT egy magasabb mint János személy
 Találkoztam egy Jánosnál magasabb személlyel.

A mondattani deriváció során, alulról fölfelé építkezve a következő fázisok egymást követő transzferével, és azok fonológiai frázis formájában történő linearizációjával kell számolni:

a.	szintaxis:	[_{NP} [_{DegP} <i>taller</i> [_{CP} <i>than John</i>]] [_{NP} <i>person</i>]	CP transzfere
	PF:	than John	
b.	szintaxis:	[_{DP} <i>a</i> [_{NP} [_{DegP} <i>taller</i> [_{CP} <u>átlátszatlan</u>]] [_{NP} <i>person</i>]]	DP transzfere
	PF:	a taller person than John	
c.	szintaxis:	[_{v*P} <i>I</i> [_{VP} <i>met</i> [_{DP} <u>átlátszatlan</u>]]]	v*P transzfere
	PF:	I met a taller person than John	
d.	szintaxis:	[_{CP} [_{TP} [_I [_{v*P} <i>t_i</i> [_{VP} <u>átlátszatlan</u>]]]]]	CP transzfere
	PF:	I I met a taller person than John	
e.	PF:	I I met a taller person than John	copy-and-delete
f.		I met a taller person than John	végeredmény

A (31)-es mondat derivációja azt mutatja, hogy alulról felfelé építkezve először a komparatív bővítmény CP készül el és kerül transzferre. Ilyenkor a kiejtett összetevő átlátszatlaná válik, azaz a mondattani deriváció a továbbiakban úgy tesz, mintha azzal már semmi feladata nem volna, a fonológiai komponens pedig fogadja a kiejtett elemet (Chomsky 2001, 2004). A már átlátszatlan fázisnak csak úgy maradhat mondattani szerepe, ha valamilyen erős jegyű fej az eggyel fentebbi fázison belül a már átlátszatlan fázis (legfel-

ső) fejét vagy annak specifikálójában lévő maximális projekciót, esetleg magát az egész fázist mint XP-t magához vonzza,¹⁴ és ezzel mozgatót vált ki (*ibid.*).

A következő fázis (amely a DP) elkészültével a fázis még ki nem ejtett elemei (*a taller person*) kerülnek transzferre. Nagyon fontos itt megjegyezni, hogy a mondattani deriváció nem utasíthatja a fonológiai komponenst arra, hogy az éppen kiejtett fázis bizonyos elemeit a már kiejtett fázis(ok) mögé, más elemeit pedig azok elé helyezze, hiszen a szintaktikai alulról felfelé építkezésnek köszönhetően minél korábban kerül transzferre egy fázis, annál későbbi szórendi hellyel rendelkezik majd az összes prozódiai és fonológiai operáció után.

A DP-t követi a v*P transzfere, mely a következő, még ki nem ejtett elemeket küldi el az interfésznek: *I met*. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy az *I* alany a v*P fázis bal periferiáján, annak specifikálójában helyezkedik el, azaz attól függetlenül, hogy a fázis már átlátszatlan, ezt az elemet még aktivizálhatja valamely fentebbi fej erős jegy, ami meg is történik, hiszen a T fej erős EPP jegyét ennek az elemnek a mozgása ellenőrzi le. Így a felső CP transzfere után az *I* kétszer szerepel a PF által gondozott fonológiai frázis-szerkezetben. Mivel itt mozgás történt, a mozgás másolás-és-törlés (*copy-and-delete*) jellegéből az következik, hogy egy mondattani elem másolódik egy vagy több különböző mondattani pozícióba, és nem a szintaxis, hanem a fonológiai komponens dönt arról, hogy ezek közül a kópiák közül melyik kerül ténylegesen kiejtésre (Bobaljik 2002; Chomsky 2005: 12); a germán nyelvekben tipikusan a legfelső kópia marad meg, a többi a fonológiai komponens törli. Ennek megfelelően az alsó *I* törlődik, és a végeredmény a (32f)-ben látható.

Összefoglalásképpen azt a megállapítást lehet tenni, hogy a fejkezdetű frázisokban tapasztalható CP-extrapozíciós jelenség magyarázata nem a mondat jobb szélére történő mozgásban keresendő, hanem a mondat szerkezet építési mechanizmusában, azaz meg kell vizsgálni, hogy melyik fázis készül el elsőként, amely így transzferre kerül, megkapják az interfészek, és a többi, szerkezetileg felette generálódó fázis szórendileg egymás után meg fogja előzni.

---

¹⁴ A már kiejtett, átlátszatlan egész fázis mint maximális projekció mozgására – a fázison belüli tartalom érintetlenül hagyása mellett – a németben is találhatunk példát, ahol a T fej EPP-jegyét a már átlátszatlan v*P fázis specTP-be való mozgása elégit ki; erről részletesebben l. Richards – Biberauer (2005), illetve Biberauer – Roberts (2006).

6. A CP-extrapozíció hiánya fejevígú frázisok esetében

Haider (2000: 4, 2003) *edge*-effektus megszorítása alapján várható, hogy amíg fejekezdetű módosított frázisok esetében extrapozícióra lehet számítani, addig fejevígú frázisok esetében nem ez a helyzet. Ahhoz, hogy a komparatív extrapozíció alapján a fejekezdetű-fejevígú megkülönböztetésre a magyarázat szintjén adekvát elemzés szülessen, meg kell vizsgálni, hogy mondattani szempontból milyen különbség fedezhető fel a fejekezdetű és a fejevígú funkcionálisan kiterjesztett AP-k/AdvP-k között.

Ha a különbség pusztán annyiban tapasztalható, hogy fejekezdetű DegP esetében – amint azt a (14)-es ágrajz is mutatja – a komparatív bővítmény követi, míg fejevígú DegP-nél megelőzi a fokfejet, ez nem változtat jelentősen a (32)-ben vázolt derivációs lépéseken, azaz a komparatív bővítmény CP ekkor is elsőként kerülne transzferre, és ugyanúgy a mondat végén helyezkedne el a PF szerint.

Ennek megfelelően egy elegánsabb, szigorúbban megszorított mondat-tani modellt veszek alapul a fej előtti bővítmény létrejöttének magyarázatához. Kayne elmélete szerint egy adott frázis elemeinek univerzális sorrendje: specifikáló-fej-bővítmény (1994: 35). Ennek fényében maga az SOV sorrend is lehetetlen volna, hacsak nem a fejet követő pozícióban generált bővítmény egy, a fejet megelőző funkcionális specifikáló pozícióba emelkedik (*ibid*; Koster 1999: 32ff.). Ez teljes mértékben összhangban van az erős jegyek leellenőrzésének követelményével.

Létezik azonban egy másik fontos tény, melyet szintén figyelembe kell venni: Corver alapján megállapítható, hogy egyes fejevígú VP-t alkalmazó nyelvekben (például a hollandban vagy a németben) az AP/AdvP funkcionális kiterjesztése során generált DegP és QP rétegek fölött – attributív pozíciókban – generálódik egy harmadik funkcionális frázis is, amely a melléknév/határozószó és a módosított elem közötti egyeztetésért felelős (1997b:327ff.). Ennek megfelelően a QP fölött egy AgrP generálódik, amelynek jelenlétét empirikusan a következők példák szemléltetik:

- (33) *een dur-e   fiets* (holland)
egy drága-INFL kerékpár
egy drága kerékpár

- (34) *Deze fiets is duur.* (holland)
 ez kerékpár van drága
 Ez a kerékpár drága.
- (35) *ein kostspielig-es Fahrrad.* (német)
 egy drága-INFL kerékpár
 egy drága kerékpár
- (36) *Dieses Fahrrad ist kostspielig.* (német)
 ez kerékpár van drága
 Ez a kerékpár drága.

A (33-36)-es példákban alapfokú melléknéveket láthatunk. Corver (1997b: 327) szerint a hollandban az *-e* inflexió morféma – a predikatív melléknévvvel szemben – az attributív melléknévi fejen kötelező, mely alátámasztja az AgrP létezését ezen a szinten; ezt a német példákban is észre lehet venni. Az AgrP-ről Corver azt is bebizonyítja, hogy az fejtégű (1997b: 344ff.), azonban figyelembe véve Kayne (1994) univerzális specifikáló-fejbővítmény sorrendjét, az AgrP fejtégűségét csak úgy érhetjük el, ha a QP-DegP-szekvenciát először az Agr bővítményeként generáljuk, majd a kópiáját a specAgrP-ben helyezzük el. Az elképzelést a következő reprezentáció szemlélteti:

- (37) [_{AgrP} [_{QP} [_{DegP} [_{AP}]][_{Deg}⁰ CP/DP]]]_i Agr _{t_i}]

A fenti reprezentációban a komparatív bővítmény alul generálódik egy, a fejet követő pozícióban, majd az egész komparatív QP-DegP egy Agr fejet megelőző funkcionális specifikáló pozícióba mozog.

A *comp-to-spec* mozgással kapcsolatban mindenképpen felmerülhet a kérdés, hogy vajon mi válthat ki látható mozgást. Chomsky (2005) Egyeztetési (*Agree*) és erős Edge Feature (EF) jegyei feltűnhetnek a mozgás motivációjaként, melyek a melléknév és a módosított fej közötti kötelező egyeztetésért és annak leellenőrzéséért felelnek, azonban mindenképpen figyelembe kell venni, hogy ezek az erős jegyek (például EPP, EF, *Agree*) tipikusan fázisfejekre (például C⁰-re, esetleg v*-re) települhetnek (*ibid*), melyek esetlegesen tovább származtathatják őket az alattuk elhelyezkedő

funkcionális fejekre, például T⁰-re (*ibid.*).¹⁵ Amennyiben fázisfejek jelenléte szükséges ahhoz, hogy erős jegyeket lehessen elhelyezni a szerkezetben, kérdéses, hogy ezáltal létrejön-e egy fázisnak minősülő projekció. Amennyiben így volna, a ciklikus transzfermechanizmusok miatt az egész hasonlító szerkezetet tartalmazó fázis korábban érkezne az interfészekhez, mint az általa módosított fej, és ezáltal nemcsak a komparatív bővítmény, hanem az egész hasonlító szerkezet – szórendi helye szerint – követné a módosított fejet. Azonban nem ez történik, hiszen az attributív hasonlító szerkezetet *pair merge* illeszti be, és ha a szerkezet még fázisképes fejjel (például v*-vel) rendelkezik is, a legfelső kategória – adjunktum lévén – elveszti fázisjellegét, és a fölötte lévő legközelebbi fázissal együtt transzferálódik először. Egy másik sarkalatos kérdés, hogy vajon az AP/AdvP-vel rendelkező hasonlító szerkezetek mennyire kompatibilisek egy fázisfejjel. Chomsky (1970) óta az A/Adv kategória – az igékhez hasonlóan – [+V] szuperkategóriával rendelkezik, azaz predikatív szerep tulajdonítható neki, így például egy v*-fejű fázis teljesen kompatibilis lehet a hasonlító szerkezettel.

Azt javaslom, hogy – a (37)-es reprezentációt figyelembe véve – vizsgáljuk meg a (7)-es német példa derivációját, melyet itt az könnyebbség kedvéért megismétlek:

- (38) *Er hat [viel weniger oft als ich (dachte)] das Stück geprobt.* (német)
 ő AUX sokkal kevésbé gyakran mint én gondoltam a darabot próbálta
 Sokkal ritkábban próbálta a darabot, mint azt gondoltam.

- (39) a. szintaxis: [_{CP} als ich dachte] CP transzfere
 PF: **als ich dachte**
 b. szintaxis: [_{AgrP} [viel weniger oft [als ich dachte]] Agr [viel weniger oft [átlátszatlan]]
 mozgatás
 PF: **als ich dachte**

¹⁵ Ezzel kapcsolatban problémát jelenthet, hogy konkrétan melyik az az erős jegy, amely a Agr⁰ fejen van, és a komparatív bővítményt tartalmazó összetevő odamozgatásával lehet csak leellenőrizni. Habár Chomsky (2001, 2004) alapvetően az EPP-jegyet jelölte meg potenciális erős jegyként, melyet esetlegesen az Egyeztetés (φ) és az Edge Feature (EF) jegyekkel váltott fel (Chomsky 2005), a jegyekkel kapcsolatos elméleti bizonytalanság miatt azonban ezt a kérdést későbbi kutatás fogja csak megnyugtatóan megválaszolni.

- c. szintaxis: [_{v*P} er [_{AgRP} [viel weniger oft [als ich dachte]] Agr [viel weniger oft
[átlátszatlan]] das Stück geprobt] v*P transzfere
PF: **er viel weniger oft als ich dachte viel weniger oft das Stück geprobt
als ich dachte**
- d. szintaxis: [_{CP} er_i hat [_{v*P} t_i [átlátszatlan]]] CP transzfere
PF: **er hat er viel weniger oft als ich dachte viel weniger oft das Stück geprobt
als ich dachte**
- e. PF: **er hat er viel weniger oft als ich dachte viel-weniger-oft das Stück geprobt
als-ich-dachte** copy&delete
- f. Er hat viel weniger oft als ich dachte das Stück geprobt.

A deriváción látszik, hogy a komparatív bővítmény először transzferre kerül, majd az egész QP-DegP szekvencia – magába foglalva a komparatív bővítmény CP-t – az Agr fej előtti funkcionális specifikálóba mozog¹⁶. Ezáltal a már transzferált CP belekerül egy másik fázisba, és a mondattani deriváció a fentebbi fázis (v*P) többi alkotóelemével együtt még egyszer elküldi a fonológiai komponensnek. A mozgatas másolás-és-törlés tulajdonsága révén a komparatív bővítmény PF-beli két kópiája közül a felső kerül ténylegesen kiejtésre, és ugyanerre a sorsra jut a *viel weniger oft* is. A hasonlító szerkezet nem minősül külön fázisnak, mert a *viel weinger oft (als ich dachte)* konstituenst *pair-merge* illeszti be, mivel a szóban forgó összetevő egy VP-adjunktum.

Így a komparatív bővítménynek a QP-DegP szekvenciával specAgrP-be történő, a (37)-es reprezentációval szemléltetett együttmozgása megfele-

¹⁶ Ez a mozgatas távolról sem idegen a fáziselmélet számára, hiszen ha például egy DP, amely egy tranzitív ige bővítményeként generálódik, majd passzivizálódik, és specTP-be mozog a T fej EPP jegye által, attól még az eredeti helyén – fázis lévén – transzferre kerül, majd egy magasabb fázisba kerülve, azon fázis elemeivel együtt a mondattani deriváció újra elküldi az interfészeknek. A mozgatas másolás-és-törlés jellege alapján a PF germán nyelvekben alapesetben a felső kópiát fogja kiejteni, és ugyanez történik a komparatív bővítményt is tartalmazó QP-vel a (36)-os derivációban. Ugyanez a mechanizmus játszódik le akkor is, amikor egy CP-t a mondat bal perifériájára mozgatunk:

(i) [Amikor senki sem figyelt], Sanyi EGY SZEMPILLANTÁS ALATT megszökött a ketrecből t_i.

A fókuszált kifejezés jelenléte bizonyítja, hogy a mondat elején található CP a mondat bal perifériájára mozgott. Mivel CP-ről van szó, eredeti pozíciójában transzferre került, majd egy magasabb fázis részévé vált, és a mondattani deriváció ismételtén elküldte az interfészeknek. A mozgatas másolás-és-törlés jellegéből adódóan a felső kópia került ténylegesen kiejtésre.

lően magyarázza, hogy miért nem kell komparatív extrapozícióra számítani fejevégű frázisok esetében. A komparatív extrapozíció szempontjából releváns fejezdetű-fejevégű megkülönböztetés így abban rejlik, hogy a fejevégű frázisokkal működő nyelvek funkcionálisan kiterjesztett AP/AdvP-jében van úgynevezett fejevégű AgrP, míg fejezdetű frázisokkal működő nyelveknél nincsen.

7. Az *egde*-effektus megszorítás a ciklikus transzfer tükrében

A 3. részben már említettem, hogy azon esetek miatt, amikor fázisnál kisebb elem áll a módosító és a módosított fej között, érdemes fenntartani az *edge*-effektus megszorítást; azonban a fáziselméleti vonatkozások tükrében bizonyos módosítások elképzelhetők.

Ad (i), ha az *edge*-effektus megszorítást kivédheti a prozódiai transzfer-mechanizmusok révén létrejött extrapozíció, amely a PF-beli linearizálást követően vehető észre, a derivációs lépések általános sorrendje miatt a megszorítás nem lehet mondattani jellegű, hanem kizárólag a PF-ben működhet.¹⁷ Úgyisint az *edge*-effektus PF-beli jelenlétét támasztják alá azok a példamondatok, melyekben a módosító fejet követő elemek fonológiaiilag kevésbé prominensek (azaz például nem tartalmaznak látható DP-t vagy látható főnevet), és eredeti pozíciójukban sem sértik meg az *edge*-effektus megszorítást:

- (40) *More often [than not] I eat breakfast.* (angol)

Q⁰ gyakran mint nem én eszem reggeli

Gyakrabban reggelizem, mint nem. (Inkább szoktam reggelizni, mint nem).

- (41) *Több [mint tíz] birkát nyírtak meg.*

---

¹⁷ Az, hogy pontosan milyen prozódiai vagy metrikus fonológiai megszorítást sértenek a problémás szerkezetek, terjedelmi korlátok miatt ebben a cikkben nem kerülhet kifejtésre. Elképzelhető, hogy akár egy Liberman és Prince (1977) elméletére támaszkodó modell segítségével is magyarázatot lehet találni a problémára; például lehetséges, hogy ütközés van a módosító fej bővítménye – ami önmagában is lehet külön fonológiai frázis, ha mondattanilag fázisszintű összetevő – és a módosított fej metrikus rácsponthai között. Úgyisint érdemes volna megvizsgálni, hogy vajon nem mond-e ellent a bináris gyengébb-erősebb metrikus fának, ha a módosító kifejezés a bővítményével együtt már túl prominens, és esetleg a módosított fejnél erősebb metrikus prominenciával rendelkezik. Azonban ennek a felderítése egy következő cikk témája lesz.

A fenti példákban a kapcsos zárójelben látható komparatív bővítmények nem tartalmaznak látható tagmondatot vagy főneves kifejezést, csak a tagadószó (l. 40) vagy egy számnév (l. 41) látható a linearizációt követően.

Ad (ii), Kayne (1994: 35) alapján a fejevégű frázisok úgy állíthatók elő, hogy a fejet megelőző bővítmény egy eredetileg fej utáni bővítményi pozícióból mozog egy fejet megelőző funkcionális specifikálóba. Ez a mozgatás a felső kópia fázisjellegét elveszi, és a kész mondat linearizálását követően a bővítmény a fej előtti pozícióban kerül kiejtésre. Ez magyarázatot adhat az *edge*-effektus hiányára a fejevégű frázisokban, hiszen adjunktumként más fázisathárók, illetve a hangsúlykiosztás szempontjából más fonológiai frázis-szerkezet érvényes rájuk a *pair merge*-nek köszönhetően.

Ennek megfelelően, az *edge*-effektus megszorítás olyan elemeket szűr ki, melyek (i) fonológiailag prominensek, (ii) a módosított fejet megelőző módosító fej fejet követő bővítményei, és (iii) ugyanabban a fonológiai frázisban helyezkednek el, mint a módosító és a módosított fej. A komparatív extrapozíció fázisalapú megoldásával magára a extrapozícióra mint mechanizmusra sikerült magyarázatot adni; így indokolható, hogy miért menekül meg az így extraponált komparatív bővítmény, ugyanis a korábban transzferált összetevő nem lesz annak a fonológiai frázisnak a része, amely magába foglalja a módosító és a módosított fejet.

A fázisalapú megközelítés arra is magyarázatot ad, hogy a nem fázisméretű bővítmények miért nem tudják kikerülni az *edge*-effektus megszorítást:

- (42) *an afraid (*of snakes) girl*
egy félő Prep kígyók lány
egy, a kígyóktól félő lány

- (43) **an afraid girl of snakes*

Az *of snakes* fejet követő bővítmény nem fázis, ezért ugyanabban a fonológiai frázisban van, mint a módosított és a módosító fej, ami ellentétes az *edge*-effektus megszorítással. A (43)-as példa pedig nemcsak azért helytelen, mert nincs olyan motivált mondattani mozgatás, ami képes volna jobbra mozgatni a bővítményt, hanem azért is elfogadhatatlan, mert az *afraid of snakes* szekvencia egy balról adjungált mellékneves kifejezés, és adjunktumból kimoogatni annak semmilyen összetevőjét, és így a fej bővítményét sem lehet (*Condition on Extraction Domain*; Huang 1982: 505;

Adjunct Island Condition, Johnson 2002: 1), csak az egész adjunktum mozgatható. Ennek megfelelően semmilyen mondattani mechanizmus nem tudja előállítani a (43)-as példát, hiszen ezzel megsértené az adjunktumsziget-megszorítást.

Az előbbi gondolatmenethez kapcsolódik Bhatt és Pancheva (2004) komparatív extrapozícióra adott alternatív megoldási javaslata. Érvelésük szerint a balról adjungált AP-ből vagy AdvP-ből jobbra kimozog a DegP, ezzel a módosított fej mögé kerül, és magasan jobbról adjungálódik a szerkezethez, majd a *than*-XP – „*countercyclic mergerrel*” – a Deg⁰ bővítményeként lép be a struktúrába. Ez az elemzés több súlyos problémával küzd: (i) a mozgatás – az irány miatt – teljesen motiválatlan, másrészt – és ez a nagyobb probléma – (ii) megsérti a már említett *Condition on Extraction Domain*t, hiszen a mondattani deriváció során látható (azaz *Spell-Out*ot megelőző) mozgatásról van szó, és egy adjunktum egy belső konstituense mozog ki az adjunktumból.¹⁸

8. DP-mozgatás frázisos komparatív bővítmények esetében

Ahogy azt már a 2. részben megemlítettem, egyes nyelvek (például a magyar) a komparatív bővítményt DP-formában is megjeleníthetik. Az ilyen mondatoknál szintén megfigyelhető *edge*-effektus:

- (44) *Tegnap (*Jánosnál) láttam (*Jánosnál) egy (Jánosnál) sokkal (*Jánosnál) magasabb (*Jánosnál) személyt (Jánosnál).*

---

¹⁸ Bhatt és Pancheva (2004) javaslatának – a fent említett két megkerülhetetlen hibán túl – vannak még gyenge pontjai. Az elemzés szerint a fokot kifejező elem mindig akkora hatókörű, mint amilyen magasan a *than*-XP van, azonban itt a fokot kifejező elem a hasonlítás standardértékéért felelős komparatív bővítmény, és nem egy absztrakt értelmű hasonló morféma (az angolban *-er*, a magyarban *-bb*). A hatóköri jelenségek azonban következnek abból is, hogy a transzfermechanizmusok ugyanazokat a fázisokat egyszerre elküldik mindkét interfésznek: a PF-nek és a hatókör szempontjából releváns LF-nek is. Az a tény, hogy az LF a hasonló szerkezet többi elemének transzferét megelőzően kapja meg a *than*-XP-t, és csak később illeszkedik hozzá a teljes hasonló szerkezet, összhangban van azzal, hogy végül a *than*-XP magasabb hatókörű lesz, mint amire az eredeti pozíciójában számíthatott volna.

A hatókörrel kapcsolatos érvelés további problémája, hogy egyrészt az angol példamondatok – saját ellenőrzésem alapján – még anyanyelvi beszélőket sem igazán győzték meg, illetve a hatóköri elemzésnek gátat szabhat az a – Bhatt és Pancheva (2004:15) által is elfogadott – tény, mely szerint egy DegP-nek soha nem lehet magasabb hatóköre, mint egy kvantoros kifejezésnek (QP-nek; vö. *Heim-Kennedy Constraint*, Heim 2000: 27), Kennedy 1997); ez meglehetősen lecsökkenti a hatókörös tesztelés lehetőségeit.

Amint azt a fenti példa is mutatja, a *Jánosnál* komparatív bővítményként vagy a mondat jobb szélén vagy a komparatív QP fölött található; a többi mondatbeli pozíció – beleértve az eredeti helyét is, szórendileg a középfokú melléknév és a módosított főnév között – agrammatikus szerkezetet eredményez.

Ha a DP-t – Chomsky (2005: 10), Svenonius (2004) és Hiraiwa (2005) elképzeléseivel összhangban – ugyanúgy fázisnak fogadjuk el, mint a CP-t és a v*P-t, sejthető hogy miért kerülhet a mondat végére a komparatív bővítmény a (37)-es példában. A mondat fázisképes konstituensei közül – alulról felfelé építkezve – elsőként a komparatív bővítmény készül el, hiszen a hasonlító szerkezeten (QP-n) belül van, míg a közvetlenül fölötte lévő fázis, a DP a hasonlító QP beolvasztását követően készül el; ennek megfelelően a mondatnani deriváció először a komparatív bővítményt küldi el az interfészeknek.

A másik lehetséges pozíció közvetlenül a QP fölött található. Habár ennek a magyarázatára nincsen egyértelmű bizonyíték, feltételezhető, hogy itt egy belső topikról van szó (É. Kiss Katalin, p.c.). Így a QP fölött egy TopP található, ahova a Deg bővítményként generált komparatív bővítmény DP kópiája kerül. Miután már egyszer a deriváció elküldte a komparatív bővítmény DP-t mint önálló fázist az interfészeknek, az egész DP-t felmozgatja ebbe a funkcionális specifikáló pozícióba, így létrehozva egy kópiát; mivel ez lett a felső kópia, a mozgatás másolás-és-törlés jellegénél fogva ez kerül ténylegesen kijetésre.

9. Összefoglalás

Ennek a tanulmánynak az volt a célja, hogy az attributív komparatív szerkezetekben tapasztalható – esetenként kötelező – extrapozíciós jelenségre nyújtson a magyarázat szintjén adekvát generatív mondatnani elemzést. Ez fáziselméleti megoldások és egyes prozódiai transzfermechanizmusok együttes alkalmazásával volt megvalósítható.

A fejezketű frázisokkal működő nyelvekben a komparatív extrapozíció magyarázata abban rejlik, hogy a komparatív bővítményt – fázis lévén – korábban kell az interfészeknek elküldeni, mint a hasonlító szerkezet által módosított elemeket. Ennek megfelelően minél korábban transzferálódik egy mondatnani összetevő, annál későbbi szórendi hellyel bír majd a ténylegesen kijett mondatban.

A fejevű frázisok esetében a komparatív bővítmény szórendi helyét az is befolyásolja, hogy létezik egy fejevű AgrP projekció a funkcionálisan kiterjesztett AP/AdvP tetején, aminek a specifikálójába bemásolódik a komparatív bővítményt is tartalmazó szerkezet, így létrehozva annak egy felső kópiát. A komparatív extrapozíció hiányát az határozza meg, hogy van fejevű – tehát emelést kiváltó – AgrP a szerkezetben.

A komparatív bővítményt DP alakban is megjelenítő nyelvek esetében a DP extrapozíciójának ugyanaz a magyarázata, mint amit CP bővítménnyel kapcsolatban már megállapítottam, hiszen a DP is fázis. Amennyiben ennek a DP-nek a QP fölött is található egy kópiája, az úgynevezett belső topikpozícióba került.

HIVATKOZÁSOK

- Abney, Steven Paul 1987: *The English Noun Phrase in its Sentential Aspect*, PhD diss., Cambridge, MA: MIT.
- Alexiadou, Artemis 1994: *Issues in the Syntax of Adverbs*, PhD dissertation, University of Potsdam.
- Alexiadou, Artemis 1997: *Adverb Placement. A Case Study in Antisymmetric Syntax*, Amsterdam, Benjamins.
- Alexiadou, Artemis – Peter Svenonius eds. 2000: *Adverbs and Adjunction*, Institut für Linguistik, University of Potsdam.
- Bhatt, Rajesh – Roumyana Pancheva 2004: Late Merger of Degree Clauses, *Linguistics Inquiry* 35, 1–45.
- Biberauer, Theresa – Ian Roberts 2006: The loss of residual „head-final” orders and remnant fronting in late Middle English: causes and consequences, in Hartmann, J. – L. Molnárfi eds.: *Comparative Studies in Germanic Syntax*, Amsterdam, Benjamins, 263–298.
- Bobaljik, Jonathan David 2002: A-chains at the PF-interface: Copies and ‘Covert’ Movement, *Natural Language and Linguistic Theory* 20, 197–267.
- Bresnan, Joan 1973: Syntax of the Comparative Clause Construction in English, *Linguistic Inquiry* 4, 275–343.
- Bresnan, Joan 1975: Comparative Deletion and Constraints on Transformations, *Linguistic Analysis* 1, 25–74.

- Bresnan, Joan 1977: Variables in the Theory of Transformations, in Culicover et al. eds. 1977, 157–196.
- Chen, Matthew Y. 1990: What must Phonology Know about Syntax? in Sharon Inkelaar and Draga Zec eds.: *The Phonology-Syntax Connection*. Chicago, University of Chicago Press, 19–46.
- Chomsky, Noam 1970: Remarks on Nominalization, in R.A. Jacobs – P.S. Rosenbaum eds.: *Readings in English Transformational Grammar*, Washington, DC., Georgetown University Press, 184–221.
- Chomsky, Noam 1977: On WH-movement, in Culicover et al. eds.: 1977, 71–132.
- Chomsky, Noam 1993: A Minimalist Program for Linguistic Theory, in Hale, K. and Samuel J. Keyser eds.: *The View from Building 20. Essays in Linguistics in Honor of Sylvain Bromberger*, Cambridge, MA: MIT Press, 1–52.
- Chomsky, Noam 1995: *The Minimalist Program*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Chomsky, Noam 2001: Derivation by Phase, in Michael Kenstowicz ed.: *Ken Hale: A Life in Language*, Cambridge, MA: MIT, 1–52.
- Chomsky, Noam 2004: Beyond explanatory adequacy, in Adriana Belletti ed.: *The Cartography of Syntactic Structures 3: Structures and beyond*, Oxford, Oxford University Press, 104–131.
- Chomsky, Noam 2005: On Phases, Ms. Cambridge, MA: MIT.
- Cinque, Guglielmo 1999: *Adverbs and Functional Heads. A Cross-linguistic Perspective*, Oxford, UK: OUP.
- Cinque, Guglielmo 2004: Issues in Adverbial Syntax, *Lingua* 114, 683–710.
- Corver, Norbert Ferdinand Marie 1990: *The Syntax of Left Branch Extractions*, PhD dissertation. Tilburg University.
- Corver, Norbert Ferdinand Marie 1997a: *Much*-support as a Last Resort, *Linguistic Inquiry* 28, 119–164.
- Corver, Norbert Ferdinand Marie 1997b: The Internal Syntax of the Dutch Extended Adjectival Projection, *Natural Language and Linguistic Theory* 15, 289–368.
- Costa, Jovo 2000: Adverbs as Adjuncts to Non-Universal Functional Categories: Evidence from Portuguese, in Alexiadou, Artemis and Peter Svenonius eds. 2000, 19–32.
- Culicover, Peter W., Thomas Wasow and Adrian Akmajian eds. 1977: *Formal Syntax*, New York, Academic Press.

- É. Kiss, Katalin 2003: *The Syntax of Hungarian*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Ernst, Thomas 2002: *The Syntax of Adjuncts*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Göbbel, Edward megjelenés alatt: Extraposition as PF Movement, in *Proceedings of WECOL 2006*.
- Haider, Hubert 2000: Adverb Placement – Convergence of Structure and Licensing [online version]. Available: http://www.sbg.ac.at/spr/people/hubert_haider/dl/adv.pdf; last accessed: 10 May 2006. Also appeared in: *Theoretical Linguistics* 26, 95–134.
- Haider, Hubert 2002: Mittelfeld Phenomena, in Henk van Riemsdijk and Martin Everaert eds.: *The Syntax Companion* #64.
- Haider, Hubert 2003: Pre- and Postverbal Adverbials in OV and VO, *Lingua* 114, 779–807.
- Heim, Irene 2000: Degree Operators and Scope, in Brendan Jackson and Tanya Matthews eds.: *SALT X*. Ithaca, NY: Cornell University, CLC Publications, 40–64.
- Hiraiwa, K. 2005: *Dimensions of Symmetry in Syntax: Agreement and Clausal Architecture*, PhD dissertation. Cambridge, MA: MIT.
- Huang, C.-T. J. 1982: *Logical Relations in Chinese and the Theory of Grammar*, PhD diss. Cambridge MIT.
- Izvorski, Roumyana 1995: A DP-shell for comparatives, in *CONSOLE III Proceedings*, The Hague, Holland Academic Press, 99–121.
- Johnson, K. 2002: *Towards and Etiology of Adjunct Islands*. Ms. Amherst, MA: UMass.
- Kahnemuyipour, Arsalan 2004: *The Syntax of Sentential Stress*, PhD dissertation, University of Toronto.
- Kayne, Richard S. 1994: *The Antisymmetry of Syntax*, Cambridge, MA: MIT.
- Keenan, Edward L. 1987: Multiply-headed Noun Phrases, *Linguistic Inquiry* 18, 481–490.
- Kenesei, István 1992: On Hungarian Complementizers, in Kenesei, István and Csaba Pléh eds.: *Approaches to Hungarian* 4, Szeged, JATE, 37–50.
- Kennedy, Christopher 1997: *Projecting the Adjective. On the Syntax and Semantics of Gradability and Comparison*, PhD dissertation, Santa Cruz, CA: UCSC.

- Kennedy, Christopher and Jason Merchant 1997: Attributive comparatives and bound ellipsis. [Draft version]. Appeared in: Linguistics Research Center Report LRC-97-03. Santa Cruz, CA: UCSC.
- Koster, Jan 1978: *Locality Principles in Syntax*, Foris, Dordrecht.
- Koster, Jan 1999: The Word Orders of English and Dutch: Collective vs. Individual Checking, in W. Abraham ed.: *Groninger Arbeiten zur germanistischen Linguistik*, University of Groningen, 1–42.
- Kratzer, Angelika – Elisabeth Selkirk 2007: Phase Theory and Prosodic Spellout. Ms. Amherst, MA: UMass.
- Laenzlinger, Christopher 1993: *Principles for a Formal and Computational Account of Adverbial Syntax*, MA Thesis, University of Geneva.
- Laenzlinger, Christopher 2000: More on Adverb Syntax and Phrase Structure, in Alexiadou, Artemis and Peter Svenonius eds. 2000, 103–132).
- Lechner, Winfried 1999: *Comparatives and DP-structure*, PhD dissertation, Amherst, MA: UMass.
- Liberman, Mark – Alan S. Prince 1977: On Stress and Linguistic Rhythm, *Linguistic Inquiry* 8, 249–336.
- Matos, Gabriela 2007: Set-Merge and Pair-Merge in Coordination and Subordination. Paper presented at the 17th Colloquium on Generative Grammar, Girona, Spain, June 13, 2007.
- Nissenbaum, J. 2000: *Investigations of Covert Phrase Movement*, PhD dissertation, Cambridge, MA: MIT.
- Pinkham, Jesse 1982: *The Formation of Comparative Clauses in French and English*, PhD dissertation, Bloomington, Indiana, Indiana University.
- Richards, M. – Theresa Biberauer 2005: Explaining *Expl*, in Marcel den Dikken – C. Tortora eds.: *The function of function words and functional categories*, Amsterdam, John Benjamins, 115–154.
- Rizzi, Luigi 1997: The Fine Structure of the Left Periphery, in Liliane Haegeman ed.: *Elements of Grammar*, Dordrecht, Kluwer., 281–337.
- Rochmont, Michael Shaun 1982: On the Empirical Motivation of the Raising Principle, *Linguistic Inquiry* 13, 50–154.
- Selkirk, Elisabeth 1984: *Phonology and Syntax*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Selkirk, Elisabeth – Angelika Kratzer 2005: Focuses, Phases and Phrase Stress. Paper presented at the Mediterranean Syntax Meeting, Rhodes, June 23, 2005.
- von Stechow, Arnim 1984: Comparing semantic theories of comparison, *Journal of Semantics* 3, 1–77.

- Svenonius, Peter 2002: Subject positions and the placement of adverbials, in Svenonius, Peter ed.: *Subjects, Expletives, and the EPP*, Oxford, UK, Oxford University Press, 199–240.
- Svenonius, Peter 2004: On the Edge, in David Adger–Cécile de Cat–George Tsoulas eds.: *Peripheries: Syntactic Edges and their Effects*, Dordrecht, Kluwer, 259–287.
- Vangsnes, Oystein Alexander 1999: *The Identification of Functional Architecture*, PhD diss., University of Bergen.
- Williams, Edwin 1981: Argument Structure and Morphology, *Linguistic Review* 1, 81–114.
- Zamparelli, Roberto 2000: *Layers in the Determiner Phrase*, New York, Garland.
- Zwart, Cornelius Jan-Wouter 1990: PP-extraposition from NP in Dutch. Ms. University of Groningen.